

О. С. ФІЛОНЕНКО

ДЕМОКРАТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
Кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

Філоненко О. С.

**ДЕМОКРАТИЧНІ ОСНОВИ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

*Методичні рекомендації для проведення практичних занять
та організації самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю АЗ Початкова освіта*

УДК 373.3.091(076)

Ф55

Рекомендовано Вченою радою

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(НДУ ім. М. Гоголя)

Протокол № 11 від 29.05.2025 р.

Рецензенти:

Городецька І. А. – д. юрид. н., проф.

Гордієнко Т. В. – к. пед. н., доц.

Філоненко О. С.

Ф55 Демократичні основи організації освітнього процесу в початковій школі: методичні рекомендації для проведення практичних занять та організації самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю А3 Початкова освіта. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2025. – 72 с.

ISBN 978-617-527-324-1

До методичних рекомендацій увійшли: порядок проведення практичних занять, завдання для самостійної роботи, тести для підсумкового контролю. Представлені джерела інформації та додатки, що допоможуть студентам у виконанні практичних завдань та самостійної роботи.

Методичні рекомендації адресовано здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю А3 Початкова освіта, викладачам, вчителям початкових класів закладів загальної середньої освіти.

УДК 373.3.091(076)

© Філоненко О. С., 2025

ISBN 978-617-527-324-1

© НДУ ім. М. Гоголя, 2025

ЗМІСТ

Передмова	4
I. Порядок проведення практичних занять	6
II. Завдання для самостійної роботи.....	47
III. Тести для підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Демократичні основи організації освітнього процесу в початковій школі»	48
IV. Рекомендовані джерела і література	50
Додатки.....	56

ПЕРЕДМОВА

В умовах істотних перетворень в соціальній, політичній, економічній і духовній сферах суспільного життя Україна надзвичайно гостро відчуває потребу підготовки і виховання нової генерації громадян, що базується на цінностях демократичного суспільства – верховенстві прав людини, рівності і взаємній відповідальності.

Підготовка демократичного вчителя – це складний та багатогранний процес, який включає розвиток особистих, професійних і моральних якостей, що дозволяють вчителю сприяти формуванню демократичних цінностей у дітей та виховувати їх у дусі громадянської відповідальності та соціальної активності.

Навчальна дисципліна «Демократичні основи організації освітнього процесу в початковій школі» спрямована на розширення і поглиблення знань майбутніх учителів початкових класів з питань організації освітнього процесу на засадах демократії.

У межах практичних занять передбачено вивчення таких тем:

1. Демократизація освіти – ознака європейського культурно-освітнього простору.
2. Компетентності для культури демократії.
3. Особливості організації демократичного освітнього середовища.
4. Основоположні права людини.
5. Недискримінаційний підхід в організації освітнього простору НУШ.
6. Демократичний стиль педагогічного спілкування як найбільш ефективний за результатами.
7. Формування демократичного освітнього середовища в початковій школі: форми і методи педагогічної взаємодії.

Засвоєні знання сприятимуть формуванню у здобувачів вищої освіти здатності поглиблювати розуміння сутності демократії та її значення в освітньому процесі; здійснювати комунікацію з молодшими школярами, батьками та колегами на засадах демократії; поважати людську гідність і права

людини; цінувати культурну багатоманітність; виховувати відповідальність, самоефективність, готовність до дій в умовах невизначеності та неоднозначності; розвивати навички критичного мислення, активного слухання, емпатії, співпраці й мирного врегулювання конфліктів; застосовувати сучасні форми і методи роботи, що відповідають демократичним принципам у початковій школі.

Робота на практичних заняттях орієнтована на реалії сучасного глобального світу, пошукові методи роботи з інформацією, усвідомленість і цілепокладання у вибудовуванні педагогічної діяльності, має підтримуючий характер викладання з обов'язковим проведенням рефлексії з приводу досягнутих успіхів і зроблених помилок.

І. ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1

Тема: Демократизація освіти – ознака європейського культурно-освітнього простору.

Мета: поглибити знання здобувачів про демократизацію освіти України як необхідну умову для виховання успішного молодого покоління в нових соціально-економічних умовах; формування навичок роботи в групі, взаємодії, об'єднання зусиль для виконання спільного завдання.

Обладнання: великий лист паперу, скотч, ножиці, маркери, кольорові олівці.

Хід проведення:

I. Обговорення теоретичних питань із використанням інтерактивної технології «Робота в групах».

Опис: Студенти об'єднуються в малі групи (4-5 осіб), проводять спільну роботу по обговоренню теоретичного матеріалу.

Питання для обговорення:

1.1. На основі аналізу Концепції «Нова українська школа» доведіть, що визначена нею покрокова реалізація освітньої реформи протягом 2018–2027 рр., здійснюється, насамперед, через практичне втілення в освітній процес цінностей демократії та прав людини.

1.2. Доведіть або спростуйте: Демократія й освіта – життєво важливі складники суспільства.

II. Виконання практичних завдань.

2.1. Інтерактивна вправа «Педагогічний ярмарок».

Мета: навчитись визначати ознаки, притаманні демократичній системі освіти.

Опис вправи: Студенти по черзі називають по дві ознаки: негативні, що не притаманні демократичній системі освіти, яких би вони хотіли позбутися («продати»), та позитивні, які б хотіли бачити в освіті («придбати») як майбутні педагоги демократичної школи.

Потім студенти на листі паперу, прикріпленого на дошці, маркером по черзі пишуть по одній ознаці, яка є, на їх думку, найбільш значимою для демократичної системи освіти.

2.2. Обговорення цитат.

Опис вправи: студентам пропонується проаналізувати кілька цитат:

«Освіта – це найпотужніша зброя, яку ви можете використати, щоб змінити світ».

Нельсон Мандела

«Дітей потрібно вчити, як думати, а не що думати». Маргарет Мід

Інструкція. Робота в групі. Студенти обговорюють цитату, висловлюють власні думки.

Запитання, які дозволяють сформулювати власні висновки:

- Для чого ми виконували цю вправу?
- В чому був її смисл?
- Про що ми дізнались?

Список запитань можна продовжити.

III. Підведення підсумків заняття.

3.1. Рефлексивна вправа «Карусель».

Мета: проаналізувати свою активність на занятті, оцінити свій емоційний стан, обмінятися думками та враженнями від участі у роботі на занятті.

Опис вправи: Студенти створюють два кола, стають обличчям один до одного й починають рухатися: зовнішнє коло – за часовою стрілкою, внутрішнє – проти, задаючи один одному запитання:

- Якого кольору твій настрій?
- Чи задоволений ти своєю роботою на занятті?
- Що ти побажаєш мені на наступне практичне заняття?
- Чи «придбав» ти на занятті потрібну якість?

Студенти узагальнюють свою роботу на занятті, заключні висновки робить викладач.

Рекомендовані джерела і література:

Основна: 2, 16, 17

Додаткова: 7, 11, 15

Інформаційні ресурси: 6, 12

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

Тема: Компетентності для культури демократії.

Мета: поглибити знання студентів про курс освіти України на демократизацію та становлення громадянських цінностей суспільства; провести сутнісні характеристики Довідкової рамки компетентностей для культури демократії Ради Європи; розвивати у здобувачів критичне мислення, сприяти майбутнім учителям у формуванні педагогічного мислення, навичок роботи в групі, взаємодії, об'єднання зусиль для виконання спільного завдання.

Хід проведення:

I. Обговорення теоретичних питань з використанням інтерактивної технології «Робота в групах».

Опис: Студенти об'єднуються в малі групи (4-5 осіб), проводять спільну роботу по обговоренню теоретичного матеріалу.

Питання для обговорення:

1. Формування демократичних цінностей – нові орієнтири сучасної освіти в Україні.
2. Сутнісні характеристики Довідкової рамки компетент-

ностей для культури демократії Ради Європи.

- 2.1. Три складники блоку «Цінності».
- 2.2. Основні складники блоку «Ставлення».
- 2.3. Характеристика блоку «Вміння».
- 2.4. Блок «Знання та критичне розуміння».

II. Виконання практичних завдань.

Вправа 2.1. Гра у пліт

Мета: ознайомитися з поняттям цінностей, навчитися визначати упередженість.

Ресурси: Картки з інформацією про персонажів (Додаток 4).

Процедура:

Десять людей дрейфують на плоті серед моря. Вони не знають свого точного місцезнаходження. Пліт занадто малий для них усіх. Чотирьох з них необхідно скинути у море.

Хто це буде і чому?

Кожен студент отримує картку, у якій міститься деяка інформація про персонажа, якого він або вона представляє.

Це не тільки рольова гра, адже її завданням є також ідентифікація персонажа через з'ясування причин, чому він або вона заслуговують на виживання більше, ніж інші. Учасники завжди повинні говорити від першої особи – «Я». На картці також міститься опис ситуації та що стоїть на кону. Під час першого десятихвилинного етапу гри повинна зберігатися повна тиша.

1. Робота відбувається у групах від чотирьох до шести осіб.

Кожна група вирішує, кого слід врятувати за допомогою аргументів, висунутих кожним учасником. Для підвищення рівня інтерактивності кожен повинен не тільки захищати свого персонажа, але також атакувати інших. Однак колективне рішення повинно бути прийняте протягом двадцяти хвилин.

2. Кожна група звітує про свій вибір та порівнює з результатами інших груп.

Разом визначають цінності та упередження, які виникли в ході роботи.

Вправа 2.2. Системи цінностей

Мета: Сприяти розумінню, що різні цінності є можливим джерелом конфлікту.

Ресурси:

Папір та ручки, робочий аркуш з переліком різних цінностей.

Процедура:

Кожному учаснику видається перелік з 20 цінностей, викладений в довільному порядку: соціальний успіх, кохання, слухняність, безпека, мир, порядок, людська гідність, гарне ставлення до себе, рівність, повага інших, чесність, родина, солідарність, відповідальність, справедливість, толерантність, свобода, конкуренція, здоров'я, патріотизм.

1. Учасники працюють у парах.

Учасникам необхідно розділити цінності зі списку на три категорії. «У першу слід поставити цінності, які ви вважаєте найважливішими; у другу – менш важливі; і зрештою, у третю – ті, що не можна класифікувати». Цю роботу слід виконувати повільно та вдумливо.

2. Обговорення відбувається в групах з іншими парами.

Жодна ієрархія не є пріоритетною за іншу. За цю вправу не передбачено оцінювання.

Викладач повинен наголосити на різниці між простими ідеальними цінностями та ефективними цінностями, тими, які визначають тип поведінки.

3. Варто попросити учасників зберегти списки з їх першим вибором.

Розширення

1. Учасники збираються у групи по три особи та порівнюють свої системи (списки першої категорії) ставлячи такі запитання:

- *Чому я обрав (-ла) цю цінність як найважливішу?*
- *Чи має ця цінність будь-яке значення для моєї практичної поведінки?*
- *Які перешкоди для її реалізації?*
- *В чому мій основний конфлікт?*
- *Що я можу зробити для його вирішення?*

- *Які індивідуалістичні ставлення є протилежними справжнім колективним зобов'язанням?*

2. Учасники групують свої цінності за категоріями, наприклад, загальні етичні або права людини, практичне застосування, загальний або соціальний успіх.

Яке групування видається найбільш значущим?

У групах учасники повинні сформулювати декілька принципів, наприклад:

- Завжди необхідно поважати закон.
- Кожен має право прожити своє життя так, як вважає за потрібне.
- Потім вони можуть обговорити висловлені точки зору та принципи.

Вправа 2.3. Ми всі маємо упередження

Мета: Розглянути стереотипи та упередження щодо інших людей та меншин. Дізнатися про сприйняття різних меншин, про свої ліміти толерантності та свої конфронтаційні системи цінностей. Розвивати навички активного слухання у пошуках аргументів.

Ресурси: Одна копія аркуша з описом ситуації для кожного учасника.

Процедура:

1. Кожен учасник отримує копію опису ситуації та читає його мовчки.
2. З опису ситуації кожен учасник обирає трьох персонажів, з якими хотів би подорожувати, та ще трьох, з якими не поїхав би у подорож.
3. Учасники створюють групи по чотири особи.
 - У кожній групі вони порівнюють особистий вибір персонажів і причини такого вибору з вибором інших членів групи.
 - Учасники намагаються погодити список з трьох найпривабливіших і трьох найменш привабливих персонажів.
 - У кожній групі учасники обирають доповідача.
4. Кожна група презентує список обраних і виключених компаньйонів усій групі, наводячи причини свого вибору.
5. Викладач заохочує вільне обговорення досвіду, наприклад:
 - Якими були головні визначальні фактори?

- Якщо група не досягла згоди за списком обраних, чому?
- Які стереотипи містить у собі список пасажирів?
- Звідки походять ці образи?
- Як почувалися б ви у ситуації, коли б, наприклад, ніхто не бажав їхати з вами в одному купе?

Розширення: Список може бути адаптований залежно від вікової групи та соціального статусу учасників, але він повинен включати людей, які представляють меншини, яких можна чітко визначити з першого погляду, та інших, яких не можна визначити.

Меншини та дискримінація можуть також вивчатися за допомогою літератури або історії.

Опис ситуації: Ви вирушили у тривалу подорож поїздом. Подорож триватиме кілька днів. Ви ділите спальне купе з трьома іншими пасажирами.

Кому з пасажирів ви віддали б перевагу в якості сусідів по купе?

З якими пасажирами ви не хотіли б їхати в одному купе?

- Гладкий банкір з великим пакетом їжі.
- Хлопчина з порушенням слуху.
- Жінка ромської національності (циганка) з дитиною.
- Чоловік середнього віку на милицях.
- Молодик, який щойно вийшов із в'язниці.
- Рок-співачка – феміністка.
- Темношкірий іноземний студент.
- Жінка у хіджабі (мусульманський жіночий одяг).
- П'яний футбольний фанат.
- Заробітчанин у поношеному одязі.
- Солдат у військовій формі.
- Молода китаянка, яка говорить лише китайською мовою.

III. Підведення підсумків заняття.

Обговорення в колі:

Питання:

- Що нового я дізнався /дізналась?
- Що спробую застосувати як майбутній учитель?
- Що залишилось незрозумілим?

Студенти узагальнюють свою роботу на занятті, заключні висновки робить викладач.

Рекомендовані джерела і література:

Основна: 9, 15, 17, 19, 20

Додаткова: 1, 17

Інформаційні ресурси: 6, 12

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА ЗАСАДАХ ДЕМОКРАТІЇ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3

Тема: Особливості організації демократичного освітнього середовища.

Мета: поглибити знання здобувачів про організацію освітнього середовища Нової української школи, що сприяє вільному розвитку творчої особистості молодших школярів, формування навичок роботи в групі, взаємодії, об'єднання зусиль для виконання спільного завдання.

Обладнання: великий лист паперу, скотч, ножиці, маркери, кольорові олівці.

Хід проведення:

I. Обговорення теоретичних питань з використанням інтерактивної технології «Робота в групах».

Опис: Студенти об'єднуються в малі групи (4-5 осіб), проводять спільну роботу по обговоренню теоретичного матеріалу.

Питання для обговорення:

1.1. Назвіть ключові якості сучасного освітнього простору, які забезпечують реалізацію сучасних підходів в освіті. Дайте їх коротку характеристику.

1.2. Опрацюйте інформаційний посібник доцента Київського національного університету технологій та дизайну Косенка Данила «Новий освітній простір. Мотивуючий простір» (поетапне читання та характеристика ілюстрацій) та представте основні складники НОП.

1.3. Назвіть три сторони безпеки освітнього простору/середовища та дайте характеристику кожній зі сторін.

1.4. Схарактеризуйте три стандарти, що дають змогу оцінити освітнє середовище:

Стандарт 1. Фізична безпека і комфорт.

Стандарт 2. Психологічна атмосфера та антибулінгова політика.

Стандарт 3. Інклюзивність.

Для відповіді на це запитання необхідно ознайомитись із проектом методичних рекомендацій «Стандарти і рекомендації щодо системи забезпечення якості в закладах загальної середньої освіти (внутрішньої системи забезпечення якості загальної середньої освіти)». URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/77685/

II. Виконання практичних завдань.

2.1. Опрацюйте Наказ МОН від 23.03.2018 № 283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи: та виконайте такі завдання:

2.1.1. Вставте пропущені слова в речення: Особливістю Нової української школи є, поміж іншого, організація такого _____, що сприятиме вільному розвитку _____ дитини.

2.1.2. Випішіть назви осередків через які здійснюється організація освітнього простору в НУШ.

2.1.3. В навчальній аудиторії 121 нового корпусу покажіть розташування цих осередків. Продемонструйте використання осередку відпочинку з килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами, подушками з м'яким покриттям у роботі вчителя початкових класів.

2.2. На сучасному етапі освітній простір/середовище має декілька смислових відтінків, прочитайте визначення поняття «освітній простір/середовище:

Освітній простір/середовище школи – це місце, де:

- зустрічаються і взаємодіють не лише учні та вчителі, а й батьки, мешканці району, гості школи;
- відбуваються не лише уроки, цікаві зустрічі, свята та концерти, а й лекції, семінари, тренінги тощо;
- діють відкриті лабораторії та майстерні у різних галузях науки, мистецтва й технологій.

Освітній простір/середовище – це певний педагогічний феномен, що передбачає тісний контакт людини із оточуючим її середовищем. В результаті такої взаємодії відбувається осмислення і пізнання всіх елементів-носіїв культури.

Освітній простір/середовище – це система соціальних зв'язків в освітній галузі, яка базується на взаємодії суспільства і соціальних інститутів освітньої спрямованості.

Освітній простір/середовище – це простір, де зберігається загальнодержавна єдність при проведенні децентралізації освіти. Це зберігає взаємозв'язок та спадковість структур та дотримання прав кожного громадянина держави на отримання повноцінної освіти незалежно від місця

Освітній простір/середовище – це ціннісна інтегративна одиниця соціуму та світового освітнього простору, нормативно або стихійно структурована та яка має свою систему координат, що визначають можливості для саморозвитку особистості на різних етапах її становлення.

Освітній простір/ середовище:

- частина життєвого, соціального середовища людини, що є сукупністю всіх освітніх чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку;
- виховний простір, що формує особистість.

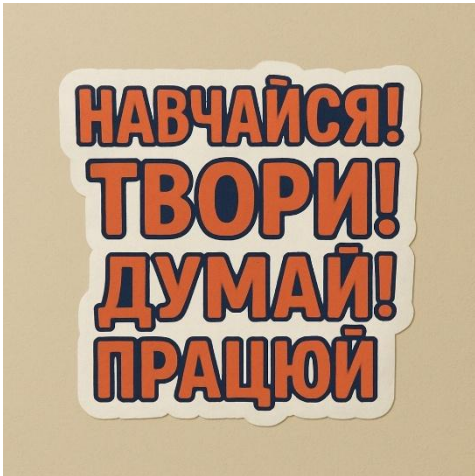
Освітній простір/ середовище (психолог Вітольд Ясвін) :

- характеристика життя всередині закладу освіти;
- система впливів і умов формування особистості;
- система можливостей для розвитку особистості у соціальному та

просторово-предметному оточенні.

Оберіть визначення, яке на Ваш погляд найбільш глибоко розкриває це поняття.

Обґрунтуйте свою думку.

2.3. Запропонуйте 5 можливостей, які можна і потрібно використовувати при оформленні стін у школі.

До прикладу 1. Стіна – джерело натхнення й мотивації. «*Навчайся! Твори! Думай! Працюй!*» – ці та інші мотивуючі фрази разом із вдало підібраними образами можуть бути постійним нагадуванням про те, що «все в їхніх руках»!

III. Підведення підсумків заняття.

Обговорення в колі:

Питання:

- Що нового я дізнався /дізналась?
- Що спробую застосувати як майбутній учитель?
- Що залишилось незрозумілим?

Студенти узагальнюють свою роботу на занятті, заключні висновки робить викладач.

Рекомендовані джерела і література:

Основна: 12, 14

Додаткова: 3, 5, 6, 10, 12

Інформаційні ресурси: 5, 6, 7, 12

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4

Тема: Основоположні права людини.

Мета: Здійснити аналіз десяти основоположних прав людини: право на життя, право на повагу до гідності, право на рівне ставлення, право на свободу і особисту недоторканність, право на особисте життя, право на власність, право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право на свободу світогляду та віросповідання, право на освіту та право знати свої права.

Сприяти майбутнім учителям сформувати вміння просто, доступно та цікаво з використанням інтерактивних методів пояснити дітям, що таке права людини, якою є історія та особливості виникнення та еволюції прав людини, а також якою є відповідальність за порушення прав людини. Формування навичок роботи в групі, взаємодії, об'єднання зусиль для виконання спільного завдання.

Обладнання: текст казки «Колобок» (можна використати аудіоверсію казки або мультфільм); картинки із зображенням героїв казки; м'яч або невелика м'яка іграшка; картинки із зображенням дружби, сім'ї, любові; картинки – насильство, посягання на життя.

Хід проведення:

I. Обговорення теоретичних питань з використанням інтерактивної технології «Робота в групах».

Опис: Студенти об'єднуються в малі групи (4-5 осіб), проводять спільну роботу по обговоренню теоретичного матеріалу.

Питання для обговорення:

1.1. Проаналізуйте зміст, історію та особливості виникнення та еволюції 10 прав і свобод людини, зокрема:

1. право на життя;
2. право на повагу до гідності;
3. право на рівне ставлення;
4. право на свободу і особисту недоторканність;
5. право на особисте життя;
6. право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
7. право на власність;
8. право на свободу світогляду та віросповідання;
9. право на освіту;
10. право знати свої права.

1.2. Поясніть, як Ви розумієте твердження:

- права людини невід'ємні;
- права людини взаємозалежні, але не взаємозамінні;
- права людини є загальними;
- права і свободи є оболонкою, щитом, що захищає гідність кожної людини від посягань з боку влади та її представників.

1.3. Розкрийте поширені випадки порушень прав учня у школі і вдома.

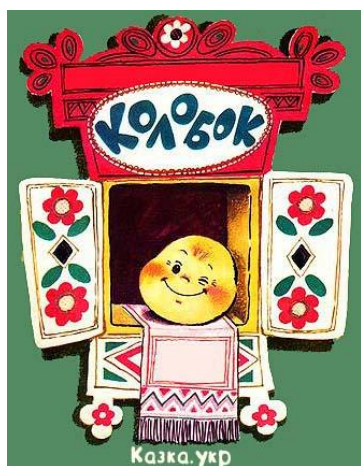
II. Виконання практичних завдань.

2.1. Презентація завдань, виконаних під час самостійної роботи у процесі підготовки до практичного заняття.

2.1.1. Аналіз Конвенції ООН про права дитини з метою реалізації прав дитини вчителем демократичної української школи

Стаття Конвенції ООН про права дитини	Право дитини	Детальна характеристика	Яким чином учитель може його реалізувати?	З ким потрібно вчителів взаємодіяти для його реалізації?
1.				
2.				

2.2. Вправа «Колобок»

Мета: сформувати вміння проводити вправу; поглибити знання про право на життя та основи безпечної поведінки; розвинути навички командної роботи; розвинути уяву та творче мислення.

Кількість учасників : 10 і більше.

Час проведення: 30 хв.

Матеріали: текст казки «Колобок» (можна використати аудіоверсію казки або мультфільм); картинки із

зображенням того, як різні звірі намагаються з'їсти Колобка.

Інструкції / поради ведучому:

1. Разом з учасниками пригадайте основний зміст казки.
2. Запропонуйте кожному обрати роль одного із тварин, Колобка, баби і діда.
3. Запропонуйте найактивнішому учаснику роль Правника або візьміть роль Правника на себе.
4. Після цього запропонуйте учасникам створити разом нову казку про Колобка. Початок казки залишається таким самим, а коли Колобок тікає з дому, у казку втручається новий герой – Правник. При кожній зустрічі Колобка з одним із тварин (згідно із сюжетом казки) поруч стає Правник та пояснює, у чому неправий Колобок, який наражає себе на небезпеку та, чому неправі звірі, які намагаються його з'їсти.

5. Після завершення інсценування казки, коли Колобок повертається до баби і діда за допомогою Правника, Правник роз'яснює дітям, як саме мав поводитись Колобок, щоб бути у безпеці.

Зворотній зв'язок:

Подякуйте учасникам за їхню роботу, а також обговоріть виконання вправи, зокрема, запитайте:

- чи сподобалось їм працювати у команді?
- чи важко було грати ролі казкових персонажів?
- чи згодні вони з тим, що кожен має поводитись обережно і не наражати себе на небезпеку, тим самим захищаючи своє право на життя?

2.3. Інтерактивна вправа: Аналіз ситуацій порушення прав дитини

Мета: сформувати навички аналізу ситуацій порушення прав дитини, навчити застосовувати ці знання в педагогічній діяльності.

Завдання для груп:

Розгляньте ситуацію, визначте, які права дитини порушено, запропонуйте можливі дії з боку педагога або соціальних служб, а також шляхи профілактики подібних випадків.

Ситуація 1

Дитина із соціально незахищеної родини не має змоги регулярно відвідувати школу. Її часто залучають до роботи по господарству, щоб допомогти батькам.

- Які права порушено?
- Як вчитель/ка може підтримати дитину?
- Які додаткові служби можна залучити?

Ситуація 2

Дитина систематично зазнає фізичного покарання вдома. На уроках вона тривожна, замкнута, уникає контактів з однолітками.

- Які права порушено?
- Як вчитель/ка може помітити і реагувати на такі сигнали?
- Як забезпечити безпеку дитини?

Ситуація 3

Дитина з інвалідністю навчається у звичайному класі, але шкільне середовище не пристосоване до її потреб. Вона не може брати повноцінну участь у заняттях.

- Яке право не реалізовано?
- Яка відповідальність школи і вчителя у цьому випадку?
- Як забезпечити інклюзивність?

Ситуація 4

Ученицю принижують через її національність. Вчителі ігнорують ситуацію, вважаючи, що діти самі «розберуться».

- Які права порушено?
- Як вчитель/ка може втрутитися і змінити атмосферу в класі?
- Яке значення має приклад дорослого?

Рефлексія після вправи «Аналіз ситуацій порушення прав дитини»

1. Найбільше мене здивувало, що...

2. Я зрозумів(ла), що основоположні права дитини включають не лише право на освіту, а й на...

3. У майбутній роботі з учнями я хотів(ла) б більше звертати увагу на...

4. Мені було легко / складно зрозуміти, як можна застосувати знання про права в освітньому процесі, тому що...

5. Вважаю, що важливо захищати права дітей, тому що...

2.4. Вправа «Знайди зайву картинку» (Варіант 1)

Мета: сформувати вміння проводити вправу; поглибити знання про право на життя; розвинути навички командної роботи; розвинути уяву та творче мислення.

Кількість учасників : 10 і більше.

Час проведення: 10 хв.

Матеріали: 3 картинки із зображенням дружби, сім'ї, любові, 1 або 2 картинки – насильство, посягання на життя. Бажано підготувати декілька комплектів з 3–х картинок.

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Рис. 5

Інструкції / поради ведучому:

1. Розкажіть учасникам, наскільки важливо цінувати власне життя та не давати нікому на нього посягати.
2. Використовуючи декілька комплектів картинок, можна об'єднати учасників у команди.
3. Запропонуйте обрати неправильні, зайві картинки (насильство тощо).

Зворотній зв'язок:

Подякуйте учасникам за їхню роботу, а також обговоріть виконання вправи, зокрема, запитайте дітей:

- чи сподобалась їм вправа?
- чи зрозуміли вони, що не можна ображати інших людей?

Вправа «Знайди зайву картинку» (Варіант 2)

Мета: сформувати вміння проводити вправу; поглибити знання про право на освіту; розвинути навички командної роботи; розвинути уяву та творче мислення.

Кількість учасників: 10 і більше.

Час проведення: 10 хв.

Матеріали: картинки: урок у школі; похід до музею; учні сидять на лавці, палять та п'ють пиво.

Інструкції / поради ведучому:

1. Розкажіть учасникам про важливість навчання і про те, що людина може вчитися усе своє життя – у школі, в університеті, на роботі, у театрі або музеї. Однак, неможливо навчитися чогось доброго у поганій компанії та нічого не роблячи.
2. Запропонуйте учасникам на основі картинок обговорити місця, де можна вчитися і місця, де цього робити не варто.

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Зворотній зв'язок:

Подякуйте учасникам за їхню роботу, а також обговоріть виконання вправи, зокрема, запитайте дітей:

- чи сподобалась їм вправа?
- чи зрозуміли вони, як важливо вчитися, вдосконалюватися та займатися корисними справами?

2.5. Вправа «Альтернативна освіта»

Мета: сформувати вміння проводити вправу; поглибити знання про право на освіту; розвинути навички командної роботи; розвинути уяву та творче мислення.

Кількість учасників : 10 і більше.

Час проведення: 30 хв.

Матеріали: картинки: музей; поле з квітами; театр; спортивна секція.

Інструкції / поради ведучому:

1. Розкажіть учасникам про важливість навчання і про те, що людина може навчатися усе життя – у школі, в університеті, на роботі, у театрі або музеї.
2. Запропонуйте учасникам об'єднатися в 4 групи, кожній з яких дається картинка.
3. Учасники мають підготувати коротку презентацію, чого можна навчитися у місці, яке зображене на картинці і, яким способом це можна зробити.
4. Кожна команда представляє свої результати.
5. Можна обрати всім класом місце, яке сподобалось найбільше, та провести там наступний урок.

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Зворотній зв'язок:

Подякуйте учасникам за їхню роботу, а також обговоріть виконання вправи, зокрема, запитайте :

- чи сподобалась їм вправа?
- чи сподобалось їм працювати у команді?
- чи зрозуміли вони, як важливо вчитися та вдосконалюватися?
- чи усвідомили вони те, що вчитися надзвичайно цікаво і робити це можна у найнезвичніших місцях.

III. Підведення підсумків заняття.

3.1. Рефлексивна вправа «Карусель»

Мета: проаналізувати свою активність на занятті, оцінити свій емоційний стан, обмінятися думками та враженнями від участі у роботі на занятті.

Опис: Студенти створюють два кола, стають обличчям один до одного й починають рухатися: зовнішнє коло – за часовою стрілкою, внутрішнє – проти, задаючи один одному запитання:

- Якого кольору твій настрій?
- Чи задоволений ти своєю роботою на занятті?
- Що ти побажаєш мені на наступне практичне заняття?
- Чи «придбав» ти на занятті потрібну якість?

Студенти узагальнюють свою роботу на занятті, заключні висновки робить викладач.

Рекомендовані джерела і література:

Основна: 10, 15, 18

Додаткова: 8

Інформаційні ресурси: 6, 12

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5

Тема: Недискримінаційний підхід в організації освітнього процесу НУШ

Мета: узагальнення та систематизація знань про недискримінаційний підхід в організації освітнього процесу НУШ; формування навичок роботи в групі, взаємодії, об'єднання зусиль для виконання спільного завдання.

Обладнання: стільці, парти, канцелярське приладдя, фрукти, текст задачі, листи паперу формату А-4.

Хід проведення:

I. Обговорення теоретичних питань з використанням інтерактивної технології «Робота в групах».

Опис: Студенти об'єднуються в малі групи (4-5 осіб), проводять спільну роботу по обговоренню теоретичного матеріалу.

Питання для обговорення:

- 1.1. На основі Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» дайте визначення поняття «дискримінація». Представте форми дискримінації.
- 1.2. Розкрийте ознаки за якими школа найчастіше дискримінує дітей.
- 1.3. Схарактеризуйте три групи перешкод у забезпеченні недискримінаційного середовища у школі.
- 1.4. Зробіть аналіз 5-ти кроків, що допоможуть запобігти дискримінації у школі.

II. Виконання практичних завдань.

2.1. Вправа «Відчуй дискримінацію на собі».

Мета: сформувати вміння проводити вправу; поглибити знання про дискримінацію; розвинути навички командної роботи; розвинути уяву та творче мислення.

Кількість учасників : 10 і більше.

Час проведення: 30 хв.

Матеріали: стільці, парти, канцелярське приладдя, фрукти.

Інструкції / поради ведучому:

1. Запропонуйте групі виконати завдання: підняти без рук книжку з підлоги або з'їсти яблуко; вийти з класу, а потім зайти, і на одній нозі дострибати до останньої парти.
2. Поставте два стільці поруч, студенти бігають навкруги, по Вашій команді на стільці мають сісти ті, у кого: блакитні очі/ світле волосся/ є брат або сестра тощо.

Зворотній зв'язок:

Подякуйте групі за їхню роботу, а також обговоріть виконання вправи, зокрема, запитайте:

- чи сподобалась їм вправа?
- чи зрозуміли вони, як незручно людям з фізичними вадами робити звичайні для нас щоденні речі?
- чи зрозуміли вони, наскільки неприємно, коли певні речі дозволяють робити тільки обмеженому колу людей (наприклад, тільки тим, у кого певний колір очей, волосся)?

2.2. Задача

Мета: визначити сутність поняття «дискримінація» на конкретних прикладах; розвивати власну точку зору.

Кількість учасників: 10 і більше.

Час проведення: 20-30 хв.

Матеріали: текст задачі.

- ✓ «Чого рюмсаєш, як дівчинка?»
- ✓ «Будь сильний, ти ж хлопець!»
- ✓ «Ти ж ром, що з тебе взяти».
- ✓ «Хлопці краще розбираються в математиці, ніж дівчата».
- ✓ «Ти ж дівчинка, навіщо тобі фізика?»
- ✓ «Це не жіноча професія».
- ✓ «Твоя мама прибиральниця, що ти можеш знати?»
- ✓ «З такої сім'ї ще ніхто нічого не досягнув».
- ✓ «З такою вагою на фізкультурі тільки гальмуватимеш групу».

Питання: У чому дискримінаційний характер цих висловів?

Які різновиди дискримінації ви тут бачите?

Спробуйте переінакшити подані висловлювання таким чином, щоб зміст залишався тим самим, але фраза звучала толерантніше, якщо таке на ваш погляд, можливо.

Інструкції / поради ведучому:

1. Роздайте групі текст задачі.
2. Повідомте, скільки часу має тривати завдання.
3. Запропонуйте на звороті аркушу із завданням надати повне та аргументоване вирішення поставлених питань.
4. Бажано залишити час на обговорення виконаного завдання та обмін думками.

Зворотній зв'язок:

Подякуйте групі за їхню роботу, а також обговоріть виконання вправи, зокрема, запитайте:

- чи швидко вони розібралися із завданням?
- з чим було найважче визначитися?

2.3. Вправа «Виняток»

Мета: Поглибити знання про дискримінацію.

Ресурси: Різна кількість кольорових наліпок та одна біла наліпка.

Процедура: Учасники працюють у парах.

1. Викладач клеїть наліпку кожному учаснику на лоб. Учасники не повинні знати, якого кольору наліпка на них. Тому під час її отримання вони повинні заплющити очі.
2. Учасники відкривають очі. Кожен учасник тепер повинен знайти інших членів своєї групи, і таким чином групи збираються за кольорами.
3. Для обговорення та коментарів пропонуються наступні запитання:
 - *Як ви почувалися, коли зустріли першу особу із наліпкою, ідентичною з вашою?*
 - *Як почувалася особа з єдиною білою наліпкою?*
 - *Чи намагалися ви допомогти один одному в своїй групі?*
 - *Як особа з білою наліпкою може інтегруватися?*

2.4. Написання есе.

Опис Студенти пишуть есе (невеличкий логічно завершений твір) на тему:

«Школа без дискримінації».

Вимоги до роботи:

1. Висвітлення теми протидії дискримінації.
2. Обов'язковою вимогою до учасників є дотримання норм Закону України про авторське право і суміжні права, а також міжнародно-правових документів у галузі інтелектуальної власності.
3. Есе має виражати індивідуальні погляди автора на запропоновану тему.

III. Підведення підсумків заняття.

3.1. Рефлексивна вправа «Карусель»

Мета: проаналізувати свою активність на занятті, оцінити свій емоційний стан, обмінятися думками та враженнями від участі у роботі на занятті.

Опис: Студенти створюють два кола, стають обличчям один до одного й починають рухатися: зовнішнє коло – за часовою стрілкою, внутрішнє – проти, задаючи один одному запитання:

- Якого кольору твій настрій?
- Чи задоволений ти своєю роботою на занятті?
- Що ти побажаєш мені на наступне практичне заняття?
- Чи «придбав» ти на занятті потрібну якість?

Студенти узагальнюють свою роботу на занятті, заключні висновки робить викладач.

Рекомендовані джерела і література:

Основна: 1, 4, 7, 8, 10, 18

Додаткова: 1, 14, 19

Інформаційні ресурси: 5, 6, 7, 12

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6

Тема: Демократичний стиль педагогічного спілкування як найбільш ефективний за результатами.

Мета: узагальнення та систематизація знань про демократичний стиль педагогічного спілкування як найбільш ефективний за результатами; формування навичок роботи в групі, взаємодії, об'єднання зусиль для виконання спільного завдання.

Обладнання: великий лист паперу, скотч, ножиці, маркери, кольорові олівці, картинки (асоціативний портрет учителя), білі листи паперу, картки із ситуаціями, фліпчарт або дошка для фіксації спостережень.

Хід проведення:

I. Обговорення теоретичних питань з використанням інтерактивної технології «Робота в групах».

Опис: Студенти об'єднуються в малі групи (4-5 осіб), проводять спільну роботу по обговоренню теоретичного матеріалу.

Питання для обговорення:

1.1. На основі аналізу стилів спілкування педагога та учнів в освітньому процесі початкової школи, доведіть, що демократичний стиль педагогічного спілкування є найбільш ефективним.

1.2. Розкрийте педагогічні якості, що характеризують сучасного демократичного вчителя.

II. Виконання практичних завдань.

2.1. Вправа: «Одна проблема – три підходи».

Мета: узагальнити знання студентів про відмінності стилів педагогічного спілкування, розвинути навички рефлексії та критичного аналізу педагогічних дій.

Хід вправи:

1. Підготовка:

Студенти об'єднуються в малі групи (4-5 осіб). Кожна отримує однакову ситуацію, наприклад:

Ситуація 1. Учень 4 класу двічі поспіль не виконав домашнє завдання. На уроці він мовчазний, не відповідає на запитання, уникає зорового контакту. Клас загалом спокійний, але ситуація вимагає реакції вчителя.

Ситуація 2. Під час групової роботи на уроці один із учнів постійно перебиває інших, нав'язує свою думку і не дає висловитися однокласникам. Інші учні виглядають роздратованими та починають скаржитися.

Ситуація 3. Під час виконання творчого завдання кілька учнів починають сміятися з однокласниці, яка озвучила нестандартну ідею. Дівчинка починає соромитися, замовкає і більше не бере участі в обговоренні.

2. Завдання для груп:

1. Розіграйте цю ситуацію, використовуючи стиль спілкування, який вам призначено (авторитарний, ліберальний, демократичний).

2. Визначте:

- Яка мета вашого стилю в цьому випадку?
- Якими словами/жестами/тоном ви будете спілкуватися з учнем?
- Який очікуваний результат?

3. Презентація виконаного завдання:

Групи по черзі демонструють свою сценку.

Інші студенти спостерігають і фіксують:

- Який стиль використано?
- Як почувався учень у цій ситуації?
- Який був результат для освітнього процесу?

4. Обговорення:

Всі обговорюють побачене:

Які були плюси й мінуси кожного стилю?

У якому стилі спілкування більше взаєморозуміння, співпраці, мотивації?

Викладач підводить підсумок, акцентуючи увагу на **ефективності демократичного стилю** у розвитку самостійності, відповідальності та позитивного емоційного клімату.

5. Рефлексія:

1. Найбільше мене здивувало, що... _____

2. Я зрозумів(ла), що демократичний стиль педагогічного спілкування... _____

3. У майбутній роботі з учнями я хотів(ла) б... _____

4. Мені було легко / складно грати роль, тому що.. _____

5. Мій стиль спілкування, до якого я прагну як педагог – це.. _____

2.2. Інтерактивна вправа «Педагогічний ярмарок».

Мета: навчитись визначати найважливіші професійно-педагогічні якості демократичного педагога сучасної школи.

Опис вправи: Студенти по черзі називають по дві якості: негативні, що не притаманні демократичному вчителю, яких би вони хотіли позбутися («продати») та позитивні, які б хотіли сформувати («придбати») як майбутні педагоги демократичної школи.

Потім студенти на листі паперу, прикріпленого на дошці, маркером по черзі пишуть по одній якості, яка є, на їх думку, найбільш значимою для демократичного вчителя.

2.2. Вправа «Асоціативний портрет гуманного вчителя»

Мета: актуалізувати знання вимог до особистості вчителя та його професійної діяльності, формувати вміння асоціативно представляти сутнісні характеристики педагога демократичної школи, розвивати педагогічне мислення.

Опис вправи: студентам пропонується уважно розглянути асоціативні портрети вчителя та довести або спростувати, чи можна, зображених на малюнках, учителів вважати демократичними. Потім кожен студент має зобразити власний асоціативний портрет учителя.

Рис. 1

Рис. 2

2.3. Написання есе.

Опис: Студенти пишуть есе (невеличкий логічно завершений твір) на тему: «Яким має бути вчитель демократичної школа?».

2.4. Обговорення цитат.

Опис вправи: студентам пропонується проаналізувати кілька цитат про вчителя з метою пояснити, чи характеризують вони учителів із демократичним стилем спілкування. Потім кожен студент має представити самостійно підібрані цитати про демократичного вчителя.

1. *Роль педагога полягає в тому, щоб відкривати двері,
а не в тому, щоб проитовхувати в них учня.*

Артур Шнабель (австрійський піаніст, педагог, композитор.)

2. *Велика виховна сила школи народжується там, де у людини,
перед якою тільки відкривається життя, є улюблений учитель.*

Василь Сухомлинський

3. *Той вчитель хороший, чиї слова не розходяться з ділом.*

Катон Старший (один із найвизначніших представників Стародавнього Риму)

III. Підведення підсумків заняття

3.1. Вправа «Педагогічне серце».

Мета: узагальнити знання про якості, притаманні демократичному вчителю.

Опис завдання: Студенти, працюючи в групі, на листку паперу створюють логотип «Серце демократичного педагога», наповнюючи його відповідними якостями.

Приклади виконання завдання:

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

3.2. Рефлексивна вправа «Карусель»

Мета: проаналізувати свою активність на занятті, оцінити свій емоційний стан, обмінятися думками та враженнями від участі у роботі на занятті.

Опис: Студенти створюють два кола, стають обличчям один до одного й починають рухатися: зовнішнє коло – за часовою стрілкою, внутрішнє – проти, задаючи один одному запитання:

- Якого кольору твій настрій?
- Чи задоволений ти своєю роботою на занятті?
- Що ти побажаєш мені на наступне практичне заняття?
- Чи «придбав» ти на занятті потрібну якість?

Студенти узагальнюють свою роботу на занятті, заключні висновки робить викладач.

Рекомендовані джерела і література:

Основна: 4, 10, 16, 20

Додаткова: 13, 16, 17

Інформаційні ресурси: 5, 6, 7, 12

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7

Тема: Формування демократичного освітнього середовища в початковій школі: форми і методи педагогічної взаємодії

Мета: узагальнення та систематизація знань про форми й методи організації освітнього процесу в початковій школі на засадах демократії; формування навичок роботи в групі, взаємодії, об'єднання зусиль для виконання спільного завдання.

Обладнання: великий лист паперу, скотч, ножиці, маркери, кольорові олівці, білі листи паперу.

Хід проведення:

I. Обговорення теоретичних питань з використанням інтерактивної технології «Робота в групах».

Опис: Студенти об'єднуються в малі групи (4-5 осіб), проводять спільну роботу по обговоренню теоретичного матеріалу.

Питання для обговорення:

1. Зробіть характеристику демократичного уроку.

Проаналізуйте його складники:

- активна участь кожного;
- заохочення лідерства;
- створення демократичної атмосфери;
- різнобічний розвиток і виховання учня;
- широке використання інтерактивних методів;
- рівність можливостей, де кожен учень може одержати найвищу оцінку;
- відкритість і співробітництво;
- пріоритет самооцінки як умова успішного навчання;

- критичне мислення;
- гнучка структура уроку.

2. Проаналізуйте виховні можливості форм і методів організації освітнього процесу в початковій школі на засадах демократії, зокрема:

а) учнівське самоврядування, яке виховує ініціативу, активність, самостійність, відповідальність, формує вміння планувати, обирати головні напрями в роботі, правильно розподіляти обов'язки;

б) запровадження волонтерського руху в школі, який забезпечує можливість соціалізації школяра, становлення учня як активного члена своєї громади, виховання моральних якостей особистості та включення до суспільно значимої діяльності;

в) залучення учнів до дитячих або молодіжних організацій і об'єднань, включення їх до всеукраїнських суспільних акцій, що формує у школярів соціально-зрілу особистість, активну громадянську позицію, співпрацю з іншими школярами на всеукраїнському рівні;

г) участь учнів у проєктній діяльності, що забезпечує виховання їх громадянських якостей;

II. Виконання практичних завдань.

2.1. Застосування активних форм і методів організації освітнього процесу стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення й базуються на принципі багатосторонньої взаємодії.

Оберіть із запропонованого списку одну із активностей :

- *дебати;*
- *обговорення проблеми в загальному колі;*
- *мозковий штурм;*

- мозаїка;
- 4 кути;
- диспут;
- гра-подорож;
- тренінг;
- ситуативно-рольова гра;
- особистісно орієнтована класна година; або запропонуйте іншу.

Підготуйтеся до її проведення в аудиторії (навчальна гра). Доведіть, що така діяльність допомагає формувати у дітей когнітивні та поведінкові норми, що включають у себе вміння міркувати, аналізувати, ставити запитання, шукати власні відповіді, критично та всебічно розглядати проблему, робити власні висновки, брати участь у громадському житті, здатність орієнтуватися й адаптуватися в нових соціальних умовах, захищати свої інтереси, бути толерантним, поважати інтереси і права інших, самореалізуватися, уникати конфліктних ситуацій або конструктивно їх вирішувати в процесі обговорення суперечливих питань.

2.2. Вправа «Демократична школа»

Мета: узагальнити знання про характеристики, притаманні демократичній школі.

Опис завдання: Студенти, працюючи в групі, на листку паперу створюють логотип «Демократична школа», наповнюючи його відповідними характеристиками.

Приклади виконання завдання:

Рис. 1

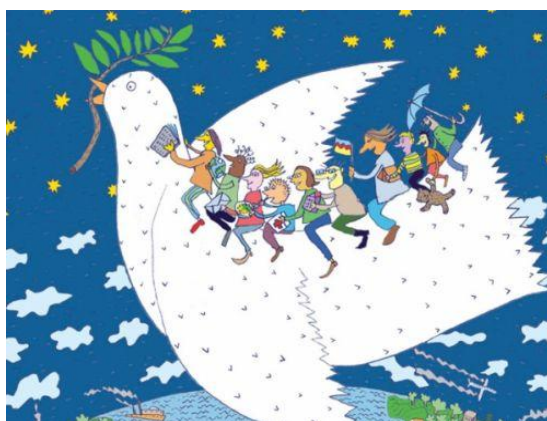

Рис. 2

III. Підведення підсумків заняття.

Обговорення в колі:

Питання:

- Що нового я дізнався /дізналась?
- Що спробую застосувати як майбутній учитель?
- Що залишилось незрозумілим?

Рекомендовані джерела і література:

Основна: 3, 5, 16,

Додаткова: 2, 9

Інформаційні ресурси: 5, 6, 7, 12

II. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Підготувати презентаційні матеріали (у формі презентації PowerPoint, Google Slides або Canva) за однією з наведених тем.

1. Демократизація освіти – ознака європейського культурно-освітнього простору.
2. Компетентності для культури демократії: зміст та шляхи формування.
3. Основоположні права людини.
4. Особливості організації демократичного освітнього середовища.
5. Недискримінаційний підхід в організації освітнього простору НУШ.
6. Демократичний стиль педагогічного спілкування як ефективна освітня стратегія.
7. Формування демократичного освітнього середовища в початковій школі: форми і методи педагогічної взаємодії.

Презентація має містити 10–12 слайдів з текстовими поясненнями та візуальним супроводом.

Мета: Розвинути вміння самостійного пошуку, аналізу та узагальнення інформації щодо демократизації освіти та формування демократичного середовища в закладах освіти.

Вимоги до презентації:

- Обсяг: 10–12 слайдів.
- Наявність вступу, основної частини, висновків.
- Використання прикладів з практики.
- Посилання на нормативні документи, джерела.
- Креативний підхід до оформлення.

Критерії оцінювання:

- Відповідність темі.
- Логічність структури.
- Глибина розкриття питання.
- Візуальна привабливість та грамотність.
- Самостійність виконання.

III. ТЕСТИ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Демократичні основи організації освітнього процесу в початковій школі»

1. Нерівне ставлення, менш прихильне поводження з людиною через її певні ознаки:

- а) відмова
- б) дискримінація
- в) бездіяльність

2. Здатність без агресії сприймати думки, відмінні від власних, а також – особливості поведінки та способу життя інших людей:

- а) переконання
- б) ейджизм
- в) толерантність

3. Хибна думка, яка складається щодо кого-, чого-небудь наперед, без ознайомлення та пов'язане з нею відповідне ставлення:

- а) стереотип
- б) упередження
- в) утиск

4. Права, які людина має від народження та які ніким і нічим необмежені:

- а) першочергові
- б) природні
- в) обидві відповіді правильні

5. За якого стилю педагогічної діяльності вихованець розглядається як рівноправний партнер у спілкуванні та пізнавальній діяльності:

- а) ліберального

б) демократичного

в) авторитарного

6. Ознака, за якою дітей нерідко дискримінують у школі, проте яка не захищена Конституцією України:

а) раса і колір шкіри

б) стать

в) зовнішність

7. Згідно з Конституцією України, кожна людина:

а) має право на свободу світогляду і віросповідання

б) неодмінно повинна прийняти одну з релігій

в) повинна публічно визнати власні атеїстичні або релігійні погляди

8. Ви не вчиняєте дискримінації за ознакою інвалідності, якщо:

а) уникаєте використання термінів жертви або страждань під час звернення до людини або групи, яка має чи мала хворобу або інвалідність

б) говорите про людей з інвалідністю із щирими емоціями жалю і співчуття

в) всіляко звеличуєте героїзм людей, які, попри інвалідність, ведуть активний спосіб життя

9. Дискримінація за ознакою інвалідності:

а) ейджизм

б) ейблізм

в) геронтофобія

10. Стійка індивідуально специфічна система психологічних засобів, прийомів, навичок, методів і способів здійснення педагогічної діяльності:

а) педагогічний такт

б) стиль педагогічної діяльності

в) педагогічна майстерність

IV. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Впровадження моделі «Школа вільна від насильства» в закладах освіти / Андрєєнкова В. Л., Бондар В. І., Войцях Т. В. та ін. К. 2023. 160 с.

2. Гончаренко С.У. Демократизація освіти / Енциклопедія освіти. АПН України; гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С.167-168.

3. Гордієнко Т.В., Філоненко О.С. Основи тренінгу як особливої форми навчання майбутніх учителів початкової школи. *Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. № 2. С.95-103.

4. Гордієнко Т.В., Філоненко О.С. Формування толерантного вчителя початкових класів у контексті майбутньої професійної діяльності. *Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2025. № 2. С.182-190.

5. Гущина Н. І. Нова українська школа: організація позаурочної діяльності в початковій школі на засадах партнерської взаємодії учасників освітнього процесу : навч.-метод. посібник. Видавничий дім «Освіта», 2021. 160 с.

6. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 27.04. 2025).

7. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 27.04. 2025).

8. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. К.: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.

9. Компетентності для культури демократії – Живемо разом як рівноправні громадяни в культурно багатоманітному демократичному суспільстві. URL: <https://rm.coe.int/version-ukrainienne-240418/16807c886e> (дата звернення: 27.04. 2025).

10. Конвенція ООН про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/995_021#Text (дата звернення: 27.04. 2025).

11. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/-show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.04. 2025).

12. Косенко Д. Новий освітній простір. Мотивуючий простір. Інформаційний посібник. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/-file/407/NOP_Motivuyuchiy-prostir.pdf (дата звернення: 27.04. 2025).

13. Маргуліна Л.В. Демократизація освіти: український історичний досвід і сучасність. Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, УАН; голов. ред.В.М. Вашкевич. К., 2011. Вип.43. С.397-404.

14. Моделювання освітнього простору в умовах реалізації концепції «Нова українська школа»: методичні рекомендації / укл. Т. В. Деміракі, за заг. ред. В. В. Стойкової. Миколаїв : ОІППО, 2018. 36 с.

15. Навчання демократії: збірник практичних занять з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини / Р.Голлоб, П.Крапф; пер. з англ. та адапт. Н.Г. Протасової. К. Основа, 2016. Т.6.100 с.

16. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.

17. Овчарук О.В. Теорія і практика шкільної освіти для демократичного громадянства в країнах – членах Ради Європи: монографія. Київ: ПП «Видавництво «Фенікс», 2021. 400 с.

18. Права людини для дітей: посібник для вчителів та тренерів / Денисенко Л. В., Дзюбій О.А. К.: Час Друку, 2011. 260 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ghnayZmLMxNSpAcE2ySrWg5-q2ZjqFI0/view> (дата звернення: 27.04. 2025).

19. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини. URL: <https://rm.coe.int/16806b93be> (дата звернення: 27.04. 2025).

20. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf> (дата звернення: 27.04. 2025).

Додаткова:

1. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ» / В. Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович та ін. К. : Алатон, 2020. 64 с.

2. Виховні аспекти педагогічної діяльності у сучасній школі : навчально-методичний посібник. Л. О. Дубровська, В. Л. Дубровський, О. С.Філоненко / за ред. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, Видання -3-тє, перер. та доп., 2015. 160 с.

3. Вплив кольору на емоційний стан людини. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/e39dc954-af0d-4a36-babf-86895dac5057/content> (дата звернення: 20.04. 2025).

4. Гавлітіна Тетяна Наскрізне виховання цінностей у новій українській школі. Нова педагогічна думка. 2020. № 2 (102). С. 141- 145.

5. Гордієнко Т.В., Філоненко О.С., Бобро А.А. Особливості інклюзивного навчання здобувачів початкової освіти *«Наукові записки: Серія: Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)»* / за заг. ред. В. В. Бурназової. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. № 3. С.123-134.

6. Гордієнко Т.В., Філоненко О.С., Урахування індивідуальних особливостей учнів з особливими освітніми потребами в освітньому процесі початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць*. Запоріжжя: КПУ, 2021. Вип 77. Т.2 С. 54-58.

7. Демократизація освіти: партнерська взаємодія навчального закладу з громадою / укладач О. І. Замулко. Черкаси, 2016.177 с.

8. Керівні принципи освіти в галузі прав людини для системи середньої школи. К.: «ВАІТЕ», 2016. 52 с.

9. Кривонос О. Виховання громадянських якостей школярів у новій українській школі. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/01/8-1.pdf> (дата звернення: 20.04. 2025).

10. Наказ МОН «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти» № 1480 від 30 листопада 2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/77685/ (дата звернення: 20.04. 2025).

11. Основи демократії :методичний посібник / укладач Я. В. Соцький. Тернопіль, 2011. 103 с.

12. Проектування моделі нового освітнього середовища закладу загальної середньої освіти: Методичні рекомендації / автори-укладачі: Т.О. Кузьміч, Н.І. Мітяєва. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. 35 с.

13. Український проєкт «Якість освіти». URL: - <http://www.yakistosviti.com.ua/uk/-Demokratichnii-stil-pedagogichnogo-spilkuvannia> (дата звернення: 20.04. 2025).

14. Філоненко О.С. Віртуальні екскурсії до різних країн як засіб формування толерантності. *Мозаїка початкової освіти*: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи», 26.02.25, м. Ніжин. Випуск 1 / за заг. ред. Білоусової Н. В., Філоненко О. С. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2025. 299 с. С. 259-263.

15. Філоненко О.С. Демократизація освіти як головна тенденція змін у системі освіти України: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Реалізація в дошкільній та початковій освіті принципів демократії: зваженість, обізнаність, досвід». М. Київ, Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, 15 вересня 2022 року. URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/rdpopd/-schedConf/presentations#.Y3DiYL1BzAW>

16. Філоненко О. Демократичний стиль педагогічної діяльності як основа продуктивної взаємодії учитель–учень в початковій школі. *Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти: Електронний збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті академіка Миколи Ярмаченка*. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка. 2023. С. 52-55.

17. Філоненко О. Методичні основи підготовки майбутніх учителів до формування демократичних цінностей в учнів початкових класів. Розвиток освіти в європейському просторі: національні виклики та транснаціональні перспективи. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ніжин, 14–15 листопада 2024 року / за заг. ред. Н. М. Лосєвої. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. С. 487-490.

18. Чесноти класної спільноти. Сучасні форми виховної роботи. 2-й клас. / авт.-упоряд. І. В. Оніщенко, Х. : Вид. група «Основа», 2019. 141 с.

11. Barrett M., Byram M., Lzr I., Mompoin-Gaillard P. and Philippou S. (2014), Developing intercultural competence through education, Council of Europe Publishing, Strasbourg, Competences for democratic culture 60 www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/Source/Documentation/Pestalozzi3.pdf. (дата звернення: 20.04. 2025).

19. Filonenko Olena, Bilousova Nadiia. Formation of tolerance in future elementary school teachers in the university educational environment. Yearbook of varna university of management regional academic center of BAS – Dobrich. Volume XVII. „Modern trends in the science and education, business and tourism“ 12.08.2024, Albena. С. 174-181. Publisher: Varna University of Management, Bulgaria. URL: <https://vum.bg/wp-content/uploads/2024/08/%D0%92%D0%A3%D0%9C-%D0%93%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A8%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D0%A2.17.29.07.2024.pdf> (дата звернення: 20.04. 2025).

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека НДУ імені Миколи Гоголя. URL: <http://lib.ndu.edu.ua> (дата звернення: 20.04. 2025).
2. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/> (дата звернення: 20.04. 2025).
3. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.04. 2025).
4. Єдине освітнє інформаційне вікно України. URL: <http://www.osvita.com> (дата звернення: 20.04. 2025).
5. Інформаційний портал «Знання». URL: <http://znannya.info> (дата звернення: 20.04. 2025).
6. Концепція НУШ. URL: <http://surl.li/bizau> (дата звернення: 20.04. 2025).
7. На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/> (дата звернення: 20.04. 2025).
8. Освіта в Україні та за кордоном (новини освіти, конкурси, олімпіади, корисні посилання, початкова освіта, середня освіта, вища освіта). URL: <http://osvita.ua> (дата звернення: 20.04. 2025).
9. Освіта UA. URL: <http://osvita.ua> (дата звернення: 20.04. 2025).
10. Освіта і Наука. URL: <http://surl.li/bizaz> (дата звернення: 20.04. 2025).
11. Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/>. URL: (дата звернення: 20.04. 2025).
12. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 20.04. 2025).

DODATKI

Додаток 1

ПОЯСНЮЄМО ДІТЯМ КОНЦЕПЦІЮ ДЕМОКРАТІЇ: ПОРАДИ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ І БАТЬКІВ

<https://www.schoollife.org.ua/poyasnyuyemo-dityam-kontseptsuyu-demokratiyi-porady-dlya-vchyteliv-i-batkiv/>

Анастасія Пасічна, журналістка проєкту “Дружня школа”

На початку навчального року, 15-го вересня, відзначається Міжнародний день демократії. Оскільки українські школярі – це ті, хто буде у майбутньому розбудовувати демократію у державі, вони повинні мати про неї уявлення уже з молодшої школи. Ми підібрали дієві поради для вчителів та батьків, які допоможуть пояснити дітям концепцію демократії.

Що діти мають знати про демократію?

Основні засади демократії, тобто народовладдя, – це не лише для дорослих. Демократії можна навчити і краще робити це з дитинства. «Школа громадянської освіти» пропонує на уроках, присвячених демократичній державі, охопити такі теми:

- державна влада за умов демократії;
- відмінності між монархією і республікою;
- система державної влади в Україні.

Та перш ніж розповідати дітям про реалізацію демократичних засад у державній владі, необхідно пояснити її концепцію найпростішими словами та на зрозумілих для них прикладах, через взаємодію між людьми. На думку NYCH (Norh York Community House), зрозуміти концепцію демократії дітям допоможуть ці тези:

- Демократія – це слухати про потреби інших.
- Демократія – це свобода слова. Якщо у вас виникли проблеми, ви маєте право висловитись.
- Неможливо досягти демократії без толерантності.

Джерела знань про демократію для дітей

- шкільні уроки;
- виховні години в школі;
- розмови дорослих;
- телепрограми, новини;
- реклама (зовнішня, інтернет, телебачення).

Як говорити про демократію на уроках

З наймолодшими учнями краще почати не з теоретичних засад і визначень, а зі знайомих для них прикладів. Основні принципи демократії можна пояснити за допомогою казок та мультфільмів:

- Казка «Рукавичка» – теми рівності та співпраці.
- Казка «Цап і баран» – важливість досягнення компромісу.
- Мультфільм «Як козаки» – захист свобод, прав, взаємодопомога.

Бесіду про основи демократичного суспільства можна почати з визначення слів, які учні молодшої школи уже, напевно, чули. Це «вибори», «право», «народ», «закон» та інше. Перш за все, треба запропонувати дітям пояснити, як вони їх розуміють. Якщо учням це не вдається, варто запитати, де і у зв'язку з чим ці слова можна найчастіше почути.

Як говорити про демократію вдома

Письменниця та активістка Ревека Джордан Гієнапп сформулила 6 порад, як пояснити дітям концепцію демократії та навчити їх бути свідомими громадянами.

1. Беріть свою дитину із собою, коли йдете на вибори та пояснюйте, чому голосуєте за того чи іншого кандидата.
2. Напишіть листа чи звернення до вибраного вами чиновника від сім'ї. Це демонстрація демократії в дії.
3. Обговорюйте мітинги та протести. Покажіть дитині, що люблячи свою країну, можна не погоджуватися з деякими її діями.
4. Заохочуйте дітей ставити питання та висловлюватися, якщо вони не згодні.

5. Розповідайте не лише про позитивні сторінки історії. Багатьом дорослим здається, що з цим можна почекати до підліткового віку, але це не так.
6. Читайте та обговорюйте дитячі книжки про демократію.

Демократія на ділі. Вдома

Демократії можна і треба навчати. Найкраще діти навчаються демократичним принципам вдома, коли приймають рішення самостійно. До цього їх треба залучати до участі у вирішенні таких питань, як колір стін чи меблі у своїй кімнаті. Також діти повинні брати участь в обговореннях того, що стосується усієї сім'ї, наприклад, виборі місця для відпочинку. Це вчить не лише висловлювати власну думку, а й зважати на думку інших.

Демократія на ділі. Що таке демократична школа?

Поняття «демократична школа» охоплює ряд особливостей навчального закладу. Першою назвала себе демократичною Гадерська школа у Ізраїлі у 1987 р. Тоді в учнів з'явився вибір, що та як вивчати. З того часу така модель стала дуже поширеною у США та Європі. На сьогодні демократична школа забезпечує батькам та учням доступ до прийняття рішень, що стосуються школи, нарівні з адміністрацією та вчителями.

Демократична атмосфера в школі привчає учнів до життя у демократичному суспільстві. Цьому сприяє учнівське самоуправління, до якого дітей треба готувати з початкової школи. Шкільне самоврядування дає можливість на практиці відчувати себе громадянином, жити серед демократичних цінностей. Важливою також є демократичність школи, яка виявляється у відсутності авторитарної взаємодії між учнями та вчителями, адміністрацією. Хоча в Україні, на думку експертів, до справжнього самоврядування та демократичності ще необхідно прийти.

Як формувати демократичні компетентності

в учнів

поради *Лесі Юрчишин, учительки історії, правознавства та*

громадянської освіти Новопечерської школи, співавторки

методичних посібників та найкращої учительки

громадянської освіти за версією

Global Teacher Prize Ukraine 2020

<https://nus.org.ua/view/yak-formuvaty-demokratychni-kompetentnosti-v-uchniv-porady-vid-uchytelky/>

Культуру демократії як “свободу діяти і брати на себе відповідальність” потрібно прищеплювати змалечку. Банально – “візьмемо в гості ось цю іграшку чи ось цю?”, “спочатку почитаємо, а потім зробимо приклади, чи навпаки?”, “підемо на цю гірку чи он на ту гойдалку?”. Привчайте їх до можливостей робити хоч маленький, але вибір і, власне, до відповідальності за цей вибір.

Спробуємо застосувати такий підхід і до навчання в школі, почавши знайомство з учнями із **встановлення правил спільної взаємодії**. Нехай це не буде нав’язування учителем “чогось” учням, яке вони з міркувань звичайної ввічливості підтримають просто на словах.

Як познайомитися з учнями й домовитися з учнями про правила:

- Розпочніть із **короткого представлення себе**, далі надайте слово учням – нехай кожен “отримає голос”. Є багацько таких методик на зразок “3 факти про мене”, “2 правди і 1 брехня”, “що мені подобається / не подобається / не вдавалося в певному навчальному предметі” та інше.
- **Уважно слухайте** кожного учня, максимально показуйте свою цікавість, адже часто саме такі “знайомства” показують, наскільки учні відкриті,

налаштовані на співпрацю, які мають потреби та зацікавлення, і наскільки дружня атмосфера сформувалась у класі.

- Я не покладаюся на свою пам'ять і коротко **занотовую почуту інформацію в блокнотик**, пояснюючи дітям, що так я зможу краще відреагувати на їхні запити.

- Маленький **лайфхак** – першим хай озвучить хтось найсміливіший у класі, а далі – запрошуйте учнів за порядком, відповідно до того, як вони сидять. Так точно нікого не пропустите, учні менше хвилюватимуться, адже й самі пільнуватимуть за “чергою”, а ви паралельно з веденням нотаток у блокноті ще і зможете натренувати свою пам'ять, аби звертатися до учнів із першого ж уроку на ім'я.

- Не забувайте **дякувати кожному окремо** за представлення, якщо можете щось зразу прокоментувати / уточнити – робіть це. Наприкінці такої вправи ще раз за порядком назвіть усіх учнів на ім'я та додайте свої “3 факти про мене” – так ви покажете учням, що нарівні з ними братимете участь у активностях.

- Зазвичай учні, коли називають себе, зразу ж вживають саме ту форму свого імені, яка їм найбільше до вподоби – запам'ятайте. Адже Марію можна називати й Марійкою, і Марічкою, і Марусею, і Машею... **Учіться зважати на право дитини на ім'я вже зараз.**

- Під час такого “знайомства” точно зачепиться й питання взаємодії / спільних правил – хтось когось перекрикуватиме, занадто емоційно реагуватиме на почуте – от тут і **умовне правило “Говорить хтось один”** знадобиться, і потренувати його дотримання зразу ж стане можливим.

Краще, якщо таке правило ви зразу ж запишете на дошці, і якщо виникатиме порушення – можна мовчки підходити до дошки й показувати його.

- **Для початку достатньо 1–2 правил.** Краще менше, але щоби їх реально дотримувалися. І щоби ви також його дотримувалися.

- Зразу ж обумовте, що в будь-який момент **можна переглянути правила**, щось додати чи, навпаки, скасувати. Ініціатором такого обговорення може бути кожен.

- **Нагадуйте про спільні правила** щоразу на початку уроку чи у випадку порушення, допоки вони не увійдуть у звичку.

- Також можна організувати щось на зразок **підписання спільного кодексу правил** – кожен поставить свій підпис і такий аркуш паперу / ватман постійно зберігатиметься в класі на видному місці.

- Для менших дітей правила варто зобразити не стільки в текстовому, як у графічному форматі – візуальні образи краще запам'ятовуються.

- **Під час дистанційного навчання** такі правила стають не менш актуальними – ще раз нагадайте особливості такого навчання, привітайте кожного поіменно, обговоріть, як і коли вмикати мікрофон, чому важливо і як реагувати на почуте / побачене і як найдоцільніше використати кнопки з панелі інструментів.

Оскільки під час “живого уроку” учні мають перерву для соціальної взаємодії, заплануйте час для неформальної бесіди й під час онлайн-уроку. Зазначте, що залишатиметеся в доступі ще 2–3 хвилини після офіційного завершення уроку на випадок, якщо в когось виникли запитання чи потрібне уточнення.

- **Чіткі правила взаємодії й комунікації мають діяти й на рівнях учитель-адміністрація, учитель-батьки.** Не може вчитель будувати демократичну модель взаємодії з учнями на уроках, якщо сам водночас зазнаватиме певних утисків, постійної критики чи вирішуватиме конфлікти батьків між собою в спільному чаті.

Як зробити навчальний матеріал доступнішим:

- продумайте, як забезпечити формат подачі матеріалу та спільні / домашні роботи так, щоб урахувати різні фізіологічні можливості та нахили учнів;

- пускайте в дію **різні канали сприйняття інформації**: усне пояснення учителя / коротке відео / робота з текстом підручника / ведення конспекту в зошиті / заповнення графічного органайзера;
- об'єднуйте учнів у групи / пари за допомогою якогось із “рандомних” сервісів чи об'єднання за інтересами;
- використовуйте “сліпий” жереб під час розподілу варіативних завдань, які витягають самі ж учасники чи здійснює “сервіс-рандом”;
- **подавайте проєктну роботу в різних форматах**: презентація Power Point, інфографіка, майд-меп тощо;
- **пропонуйте виконувати домашнє завдання не лише в робочому зошиті**, а й у Google-документі, відправленому вчителю на електронну скриньку.

Ці та інші ідеї формування вибору і варіативності пропонує концепція Універсального дизайну мислення, яка тільки-но починає активно впроваджуватися в Україні.

- Знову згадуємо про навчання під час карантину: який би формат – змішаний, дистанційний, очний не обрала би школа, важливо розуміти, що не у всіх учнів є рівний доступ до засобів зв'язку та хороше підключення до інтернету. Тому вчителі мають продумати механізм і для синхронного, і для асинхронного навчання для різних учнів одного й того ж класу.
- Важливі в усіх випадках є попередньо оголошені та обговорені **критерії оцінювання робіт, дедлайни**. Варто привчати учнів і до взаємооцінювання та самооцінювання – нехай, відповідно до озвучених критеріїв, вони вчаться аналізувати роботи одне одного та давати адекватний фідбек – як же інакше захистити права кожної дитини та забезпечити рівність у підходах до оцінювання?
- Майте на увазі, що знаннявий компонент уже почав неухильно трансформуватися в бік відпрацювання вмінь і навичок – формування конкретних компетентностей. На мою думку, **правило “краще менше, але більш осмислено і якісно”** має й тут превалювати. Особливо в часи пандемії й постійного стресу.

Будувати демократію та демократичні компетентності під час кожного уроку чи активності – ще той виклик. Роботи і справді багато – гляньте лише на свіжооприлюднений Індекс демократії за 2020 рік від EIU. Україна посідає 79-ту сходинку із середнім показником 5,81 за такими критеріями як забезпечення виборів та плюралізму, функціонування уряду, політична партисипація, політична культура, забезпечення громадянських прав.

Тільки посіявши відповідні зерна компетентностей у наших учнях, ми зможемо здійснити свій внесок і в глобальну справу. Адже кожна людина на своєму місці важлива і здатна творити “дива”. Особливо, якщо це учитель / учителька.

Публікація цього матеріалу стала можливою завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Зміст інтерв'ю є винятковою відповідальністю Раст та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

Порушення прав на прикладі казок

Порушення права на життя у казках:

- *«Колобок». Лісові звірі хотіли з'їсти Колобка.*
- *«Пан Коцький». Лисичка задля вигоди залякувала звірів у лісі, мовляв, Пан Коцький їх розірве. (Прислів'я говорить: «Не такий страшний звір, як його малюють». Не сприймай все на віру, а май звичку перевіряти.).*
- *«Івасик-Телесик». Змія хотіла з'їсти Телесика. (Ніхто на має права позбавляти когось життя.).*
- *«Хитрий Півень». Лисичка хотіла з'їсти Півника. (Хитрість та обман можна перемогти лише розумом, досвідом, кмітливістю.).*
- *Народна казка «Вовк і семеро козенят». «... І тут вовк увірвався до хатинки. Злякалися козенята й нумо ховатися хто куди... Але вовк їх усіх знайшов і довго не розбирався: роззявив свою пащеку та проковтнув усіх по черзі...».*
- *«Як котові соромно стало». Котик хотів з'їсти горобчика, але впав у калюжу, через що горобці над ним посміялись. (У житті багато небезпек, і кожен має поводитись обачно і не наражатися на небезпеку.).*

Порушення права на повагу до гідності:

- *Це легко простежити на прикладі доволі популярних казок, таких як: «Попелюшка», «Про 12 місяців», «Чарівна каблучка» тощо.*
- *У казці А. Лінгрен «Малюк і Карлсон, який живе на даху» Фрекен Бок не поважала і не любила дітей. Вона промовляла: «Нічого, нічого! В мене діти, і собаки швиденько стають шовковими!»*
- *У Декларації прав дитини сказано: «Жодна дитина не повинна бути скривджена»*
- *В статті 28 Конституції України записано: «Кожен має право на повагу до його гідності...»*

Порушення права на рівне ставлення:

- Українська народна творчість містить безліч прикладів порушення права на рівне ставлення, особливо за такими ознаками як соціальне та майнове становище. Українські народні казки, такі як: «Убогий та багатий», «Наймит і пан» та багато інших сповнені прикладів нерівного ставлення.

Порушення права на особисте життя:

Українська народна казка «Кривенька качечка»

« Пішла вона до криниці, а дід з бабою – в хату! Дивляться – аж у гніздечку нема качечки, тільки повно пір'ячка. Вони тоді взяли гніздечко – та й кинули у піч. Воно там і згоріло. Зайшла дівчину в хату та зараз до гніздечка – аж гніздечка нема.

Дівчина й каже:

- Я довіку жила б у вас, якби ви не спалили мого гніздечка та не підглядали за мною. А тепер – піду я від вас.»

(Дід з бабою порушили право дівчини на особисте життя. Ст. 16 Конвенції ООН про права дитини).

Порушення права на власність:

Якщо пригадати Бабка та Дід, завдяки Курці Рябі, котра перебувала у їхній власності та знесла золоте яєчко, стають заможними людьми. Усі бажання Алладіна, котрий стає власником Чарівної Лампи та керує всіма діями Джина миттєво виконуються.

Н. Забіла «Зайчикова хатка»

«Оселились біля річки

Сірий зайчик та лисичка.

Зайчик – в хатці луб'яній,

а лисичка – в крижаній.

*Ось постукала в віконця
Тепла сонячна весна,
І розтанула на сонці
біла хатка крижана.
Лиска почала зітхати:
- Як я житиму без хати?
Зараз зайця прожену
Й влізу в хатку луб'яну!
Де вже зайчику малому
Суперечить хижаску!
Довелось тікати з дому
Бідолашному звірку.»*

(Лисиця порушила право зайчика на власність. Ст.16 Конвенції ООН про права дитини).

Порушення права на освіту

У народних казках рідко прямо порушується тема права на освіту, оскільки освіта, в сучасному розумінні, була недоступною для більшості людей у ті часи, коли формувалися ці казки **«Мудра дівчина» (українська народна казка)** – хоча тут немає прямого порушення права на освіту, розповідь показує, що дівчина, яка не мала формальної освіти, завдяки своєму розуму й кмітливості доводить, що знання важливі.

Деякі приклади різних персонажів до вправи «Гра у пліт»

35-річний декоратор, неодружений, бере активну участь у політичному русі.	15-річний підліток, переможець важливого літературного конкурсу.
Солдат, який повертається з відпустки.	Жінка похилого віку, удова, яка подорожує до власної країни зі своїми заощадженнями, щоб знову побачити сина.
Піаніст, батько двох дітей.	П'яний футбольний фанат.
	Старий відомий рок музикант.
Посол, який працює в ООН.	Молода мати зі зламанною ногою.
ВІЛ-позитивний наркоман.	Молодик, який щойно вийшов із в'язниці.

Корисні ресурси

1. Дитяча аудіоверсія Конвенції ООН про права дитини. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/uk/convention> (дата звернення: 20.04. 2025).
2. «Довідник безбар'єрності». URL: <https://bf.in.ua/> (дата звернення: 20.04. 2025).
3. Методика «Чотири кути» як спосіб розвитку мислення. URL: https://osnova.com.ua/metodika-chotiri-kuti-yak-sposib-rozvitku-mislennya/?srsltid=AfmBOopIPFGg3fQbHnR4v02_VzPXx8pSSooPL_OP2YejEzA2ebkrJJYb (дата звернення: 20.04. 2025).
4. Паспорт на твої права. URL: https://www.coe.int/t/dg3/children/pdf/Passport_Ukr.pdf (дата звернення: 20.04. 2025).

УРОК

Артамонова Г. О., Семикіна О. Д. Права дитини. Розробки уроків варіативного курсу. 4-й клас. Х. : Вид. група «Основа», 2014. 176 с.

Тема. Право дитини на освіту

Мета: систематизувати та розширювати знання учнів про документи, що гарантують права дитини на освіту та визначають її обов'язки; розвивати зв'язне мовлення, мислення через уміння аналізувати ситуації, висловлювати власну думку, доводити чи спростовувати твердження; виховувати бажання вивчати, поглиблювати правові знання.

Обладнання: сюжетні малюнки за темою уроку; картки з прислів'ями для індивідуальної роботи.

Хід уроку:

I. Організаційний момент

Встаньте, діти, всі рівненько, Усміхніться всі гарненько, Усміхніться ви до мене,

Усміхніться сам до себе,

Привітайтеся: «Добрий день!»

II. Мотивація навчальної діяльності

1. Бесіда. Вправа «Мікрофон»

- Розгляньте малюнки і скажіть, яке право дитини зображено на них.

– Поміркуйте, навіщо потрібно вчитися. Доведіть свою думку.

III. Повідомлення теми та мети уроку

Сьогодні на уроці ми пригадаємо, у яких документах записано право на освіту, ознайомимося з новими документами – Законами України.

Змалку кохайтесь в освіті,
Змалку розширюйте ум,
Бо доведеться у світі
Всяких назнатися дум.
Дитина має право на освіту,
Бо всім відомо, що без школи,
Без знань, що мусиш там набуть,
Не станеш у житті ніколи
Тим, ким з дитинства мрієш бути.

IV. Робота над темою уроку

Робота над документами про право на освіту
Найважливіші гарантії освіти закріплено в Конституції України та Законі України «Про освіту».

Конституція України — *стаття 53*:

«Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою».

Закон України «Про освіту» — *стаття 3*:

«Громадяни України мають право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від ... світоглядних переконань... стану здоров'я та інших обставин».

Стаття 6 «Основними принципами освіти в Україні є: доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою».

— Дитячою Конституцією називають Конвенцію ООН про права дитини (*стаття 28*): «Держава визнає право дитини на безкоштовну початкову освіту, доступність професійного навчання та дбає про зниження кількості учнів, які залишають школу».

Закон України «Про охорону дитинства» — стаття 19:

«Кожна дитина має право на освіту. Держава гарантує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти».

Закон України «Про загальну середню освіту» — стаття 2:

«Основними завданнями законодавства України про загальну середню освіту є: ... забезпечення права громадян на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти».

Стаття 6: «Громадянам України незалежно від ... переконань... або інших ознак забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти у державних і комунальних навчальних закладах».

— Яка освіта в Україні? (*Безоплатна*)

V. Фізкультхвилинка

Чіполіно потягнувся,
Нахилився та прогнувся,
Руки в сторони розвів,
Раз — присів та за парту тихо сів.

VI. Закріплення вивченого матеріалу

Инсценування вірша

У ч е н ь

Прискакав до школи зайчик,
Вчителів питає:
«Чи у вас і тих навчають,
Що грошей не мають?»
«Ну, звичайно, ну, звичайно!
— Кажуть зайченяті —
В нашій школі всіх навчають,
Бідних і багатих».

У ч е н и ц я

В темнім лісі зайчик радий

Скликав заячу нараду.

І сказав таке: «Освіта Всім обов'язкова!

Безкоштовно і сумлінно

З самого початку

Вивчимо «права дитини»

І права зайчатка.

Бліцвікторина

Чим право відрізняється від обов'язку ? (*Право — можу; обов'язок — потрібно*)

Якими правами дитини користуєтеся ви у цей момент? (*Правом на життя та освіти*)

Добре вчитися — це право чи обов'язок ? (*Обов'язок*)

Робота над прислів'ями про навчання.

Гра «Роз'єднай слова та прочитай»

Корінь науки гіркий, а плід смачний. (*Корінь науки гіркий, а плід смачний.*)

Вчення світ, а невчення тьма. (*Вчення — світ, а невчення — тьма.*)

Грамоті вчиться завжди пригодиться. (*Грамоті вчиться — завжди пригодиться.*)

Не кажи не вмію, а кажи навчусь! (*Не кажи — не вмію, а кажи — навчусь!*)

VII. Підсумок уроку

Розучування вірша

Я маю право на життя,

Я маю право на свободу,

Я маю право на освіту,

А також на щастя для мого народу!

Навчальне видання

ФІЛОНЕНКО О. С.

ДЕМОКРАТИЧНІ ОСНОВИ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

*Методичні рекомендації для проведення практичних занять
та організації самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю АЗ Початкова освіта*

Технічний редактор – І. П. Борис
Верстка, макетування – О. В. Борщ
Книга друкується в авторському редагуванні.

Малюнки в підручнику взяті з інтернету

Підписано до друку 24.06.25 р.
Гарнітура Arial
Замовлення № 149

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 3,06
Ум. друк. арк. 11,47

Папір офсетний
Електронне вид-ня

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3^А
(04631) 7–19–72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.